

УДК 336.14:35

Літвак А. В., здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

Шишпанова Н. О., кандидат економічних наук, асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У даній статті розглянуто аспекти формування місцевих бюджетів, досліджено основні складові дохідної частини місцевих бюджетів. Вказано, що структура доходів місцевих бюджетів України представлена: податковими надходженнями; неподатковими надходженнями; доходами від операцій з капіталом; трансфертами місцевим бюджетам. Проаналізовано зміни у структурі видів податкових та неподаткових надходжень, а також доходу від операцій з капіталом. Доведено на прикладі усіх відображених даних збільшення самостійності, автономії та незалежності місцевих бюджетів у наповненні та використанні бюджетних ресурсів щодо соціально-економічного розвитку регіонів. Вказано, що система формування доходів місцевих бюджетів являє собою сукупність форм і засобів мобілізації доходів до місцевих бюджетів, а також відносин, які виникають у процесі організації системи фінансування місцевих бюджетів, між органами управління, суб'єктами підприємницької діяльності та громадянами, що є економічною сутністю систем.

Ключові слова: місцевий бюджет, децентралізація, доходи, місцеві податки та збори, податкові та неподаткові надходження.

Литвак А. В., соискатель высшего образования учетно-финансового факультета, Николаевский национальный аграрный университет, г. Николаев, Украина

Шишпанова Н. А., кандидат экономических наук, ассистент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Николаевский национальный аграрный университет, г. Николаев, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ ДОХОДОВ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

В данной статье рассмотрены аспекты формирования местных бюджетов, исследованы основные составляющие доходной части местных бюджетов. Указано, что структура доходов местных бюджетов Украины представлена: налоговыми поступлениями; неналоговым поступлением; доходами от операций с капиталом; трансфертами местным бюджетам. Проанализированы изменения в структуре видов налоговых и неналоговых поступлений, а также дохода от операций с капиталом. Доказано на примере всех отраженных данных увеличения самостоятельности, автономии и независимости местных бюджетов в наполнении и использовании бюджетных ресурсов по социально-экономическому развитию регионов. Указано, что система формирования доходов местных бюджетов представляет собой совокупность форм и средств мобилизации доходов в местные бюджеты, а также отношений, возникающих в процессе организации системы финансирования местных бюджетов, между органами управления, субъектами

предпринимательской деятельности и гражданами, является экономической сущностью системы.

Ключевые слова: местный бюджет, децентрализация, доходы, местные налоги и сборы, неналоговые и налоговые поступления

Litvak Andriy, applicant higher education accounting and finance faculty, Mykolaiv national agrarian university, Mykolaiv, Ukraine

Shyshpanova Nataliia, Candidate of Economics Sciences, Assistant Professor, Department of Finance, Banking and Insurance, Mykolaiv national agrarian university, Mykolayiv, Ukraine

FORMATION OF INCOME OF LOCAL BUDGETS IN FINANCIAL INSTABILITY CONDITIONS

Introduction. *In today's conditions of socio-economic development of the state, local budgets are one of the key sources for meeting the needs of society. Most of the state-directed expenditures on social development are financed from local budgets. That is why the revenues of local budgets are a decisive component of regional development. Providing local budgets with financial resources increases the ability of local authorities to meet the needs of the population. Financial and economic relations of local self-government bodies, arising from accumulation of funds to local budgets and provision of public services to citizens, require careful study to ensure the sustainable development of territorial communities and socio-economic development of the country as a whole.*

The purpose of the paper is to analyze the revenues formation of local budgets, their composition and structure, as well as substantiation of directions for strengthening the resource base of local self-government bodies and development of local finances.

Results. *This article examines aspects of local budgets formation, examines the main components of the revenue side in local budgets. Changes in the structure of types of tax and non-tax revenues, as well as income from operations with capital are analyzed. The system of intergovernmental regulation in the system of formation of incomes in local budgets is considered. It is proved by way of example that all reflected data on the increase of autonomy, autonomy and independence of local budgets when filling out and using budget resources in connection with the socio-economic development of the regions.*

Conclusions. *Thus, the system of obtaining income from local budgets is a combination of forms and means of mobilizing revenues to local budgets, as well as relations arising in the process of organizing a system of financing local budgets between management bodies, economic entities and citizens, which is the economic essence of the system. The bodies of state power, local self-government bodies, citizens, associations of local self-government bodies, budgetary institutions, public non-profit organizations and the private sector serve as subjects of the system of formation of incomes of local budgets.*

The structure of revenues of local budgets in Ukraine is represented by: tax revenues: personal income tax; corporate profit tax (only for regional budgets), excise tax on retail sale of excisable goods; single tax for small business entities; property tax; non-tax revenues (own receipts of local budget institutions, administrative fees and payments, revenues from non-profit economic activities, income from property and entrepreneurship, other non-tax revenues); income from operations with capital; transfers to local budgets.

Keywords: local budget, decentralization, revenues, local taxes and fees, non-tax and tax revenues.

JEL Classification: H7; H72.

Постановка проблеми. За сучасних умов соціально-економічного розвитку держави місцеві бюджети є одним із ключових джерел за допомогою яких задовольняються потреби суспільства. Більшість видатків, які спрямовуються державою на соціальний розвиток, фінансуються з місцевих бюджетів. Саме тому доходи місцевих бюджетів є вирішальною складовою регіонального розвитку. Забезпеченість місцевих бюджетів фінансовими ресурсами збільшує можливість місцевих органів влади задовольняти потреби населення. Фінансово-економічні відносини органів місцевого самоврядування, що виникають у результаті акумулювання коштів до місцевих бюджетів та надання суспільних послуг громадянам, потребують ретельного дослідження з метою забезпечення сталого розвитку територіальних громад та соціально-економічного розвитку країни у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні теоретико-методичні аспекти формування доходів місцевих бюджетів у сфері місцевих фінансів висвітлені у наукових працях вітчизняних вчених та науковців, таких як: А. Г. Атаєва [1], О. В. Голинська [2], О. П. Кириленко [5] та ін. Водночас на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни особливого значення набувають дослідження процесів формування потенціалу місцевих бюджетів для фінансування соціального розвитку адміністративно-територіальних одиниць. В умовах фінансової нестабільності доцільним є визначення пріоритетних напрямів наповнення місцевих бюджетів для фінансування соціальних потреб місцевими бюджетами.

Формулювання цілей дослідження. Метою даної статті є аналіз формування доходів місцевих бюджетів, їх складу та структури, а також обґрунтування напрямів зміцнення ресурсної бази органів місцевого самоврядування та розвитку місцевих фінансів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Європейської

хартії місцевого самоврядування органи місцевого самоврядування в рамках національної економічної політики мають право на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. Фінансові системи, які складають підґрунтя ресурсів органів місцевого самоврядування, мають достатньо диверсифікований і підвищувальний характер, вони повинні забезпечувати можливість приводити наявні ресурси, наскільки це практично можливо, у відповідність до виконуваних ними завдань [3]. У зв'язку з тим, що місцеве самоврядування передбачає певний ступінь фінансової автономії, в Україні на нинішньому етапі розвитку виникла необхідність забезпечити справедливий розподіл фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів, ураховуючи повноваження органів місцевого самоврядування; гарантувати цим органам фінансування їхніх видатків; переглянути правові й адміністративні норми місцевого оподаткування, посилюючи таким чином вплив системи формування доходів місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток і поліпшення добробуту громадян України.

Система формування доходів місцевих бюджетів повинна розглядатися у системі міжбюджетного регулювання, оскільки формування дохідної частини місцевих бюджетів обумовлюється не тільки методами і засобами наповнення місцевих бюджетів, а й відносинами між органами різних рівнів влади. Як зазначає А. Г. Атаєва доходи місцевих бюджетів – це фінансові ресурси органів місцевої влади, що використовуються для забезпечення розвитку певного регіону та які повинні відповідати обсягам повноважень, встановленим законодавством [1].

Структура доходів місцевих бюджетів України представлена:

– податковими надходженнями: податок на доходи фізичних осіб; податок на прибуток підприємств (тільки для обласних бюджетів), акцизний податок на роздрібний продаж підакцизних товарів; єдиний податок для

суб'єктів малого підприємництва; податок на майно;

– неподатковими надходженнями (власні надходження місцевих бюджетних установ; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; доходи від власності та підприємницької діяльності; інші неподаткові надходження);

– доходами від операцій з капіталом;

– трансферти місцевим бюджетам.

Місцеві податки і збори зараховуються до відповідних місцевих бюджетів у порядку, встановленому Бюджетним кодексом з урахуванням особливостей, визначених Податковим кодексом. Перелік закріплених доходів визначено законодавством про місцеве самоврядування та Бюджетним кодексом.

Формування та виконання місцевих бюджетів суттєво залежить від вирішення питань їх збалансованості, що є наслідком

невирішених питань щодо співвідношення фіскальної централізації та децентралізації. При цьому проблеми бюджетного вирівнювання є похідними від нерозмірності і незбалансованості фінансової бази місцевого самоврядування. Саме бюджетна децентралізація передбачає закріплення за органами місцевого самоврядування такого переліку власних доходів, що є достатнім для належного виконання встановлених повноважень і функцій, а також права самостійно встановлювати нормативи їх надходження до відповідних місцевих бюджетів.

Існує велика кількість критеріїв згідно яких аналізуються доходи місцевих бюджетів. Проте, на наш погляд, згідно звітності, доцільно перш за все проаналізувати рівень надходжень до місцевих бюджетів в Україні за 2015-2017 роки за критерієм способу зарахування (табл.1).

Таблиця 1 Динаміка складу та структури доходів місцевих бюджетів в Україні за 2015-2017 роки (з урахуванням міжбюджетних трансфертів)

Доходи	2015 рік		2016 рік		2017 рік (II кв.)		2016/2015 рр.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	Темп росту, млн грн	Темп приросту, %
Загальний фонд	274771,5	93,3	341354,5	93,3	223880,3	92,9	66583,0	24,2
Спеціальний фонд	19670,2	6,7	24686,1	6,7	17143,2	7,1	5015,9	25,5
Усього	294441,6	100,0	366040,6	100,0	241023,5	100,0	71599,0	24,3

Джерело: побудовано на основі даних [4]

За даними Державного казначейства України, до загального та спеціального фондів місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) за 2016 рік надійшло 366,04 млрд грн, що на 24,3% , або на 71,6 млрд грн більше за показник попереднього року.

За даними таблиці спостерігаємо однаковий рівень частки доходів зарахованих до спеціального фонду (у 2015 році даний показник становив 6,7%, і у 2016 – ситуація не змінилась). Проте у абсолютному вираженні даний показник у 2016 р. зріс на 5,0 млрд грн,

що зумовлене зарахуванням єдиного податку до спеціального фонду та власних надходжень бюджетних установ.

Незважаючи на зростання доходів загального фонду, у структурі всіх надходжень їх частка також залишається незмінною (93,3% займає як у 2015, так і у 2016 р.). Збільшення доходів загального фонду зумовлене зростанням надходжень від податку з доходів фізичних осіб.

Проаналізувавши динаміку складу доходів місцевих бюджетів за січень-червень 2017 року, можемо стверджувати про

продовження тенденції зростання доходів спеціального фонду.

За даними Державного казначейства України, до загального та спеціального фондів місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) у січні – березні 2017 р. надійшло 123,3 млрд грн, що на 54,7,1 %, або на 43,6 млрд грн, більше за відповідний показник попереднього року дослідження. Без урахування міжбюджетних

трансфертів до загального та спеціального фондів надійшло 47,2 млрд грн, що на 12,1 млрд грн, або на 34,5 % більше, ніж аналогічного періоду попереднього року дослідження.

Частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті становила 21,8% (що на 0,3 в. п. більше показника минулого року). При цьому відбулися зміни у структурі доходів за фондами бюджету (рис. 1).

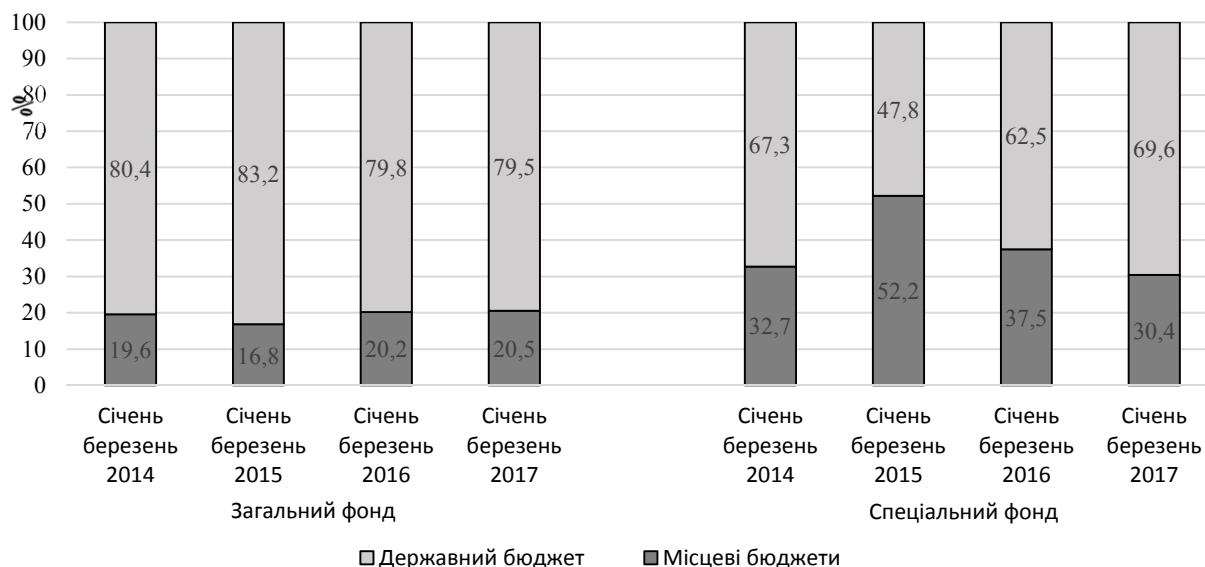

Рисунок 1 – Частки доходів у розрізі фондів державного та місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету за січень-березень 2014-2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [4]

Аналізуючи дані рисунку бачимо, що у звітному році доходи місцевих бюджетів зростають, що свідчить про посилення процесів децентралізації та надання місцевим бюджетам більшої самостійності відповідно до досвіду європейських країн.

Певних змін зазнала структура доходів місцевих бюджетів, насамперед через збільшення частки податкових надходжень:

через збільшення таких видів доходів, як податок на доходи фізичних осіб (+2,7 в. п.), місцевих податків і зборів (+1,6 в. п.) та акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів (+0,3 в. п.). Це призвело відповідно і до скорочення частки неподаткових надходжень на 1,3 в. п., до 12,7 % (рис. 2).

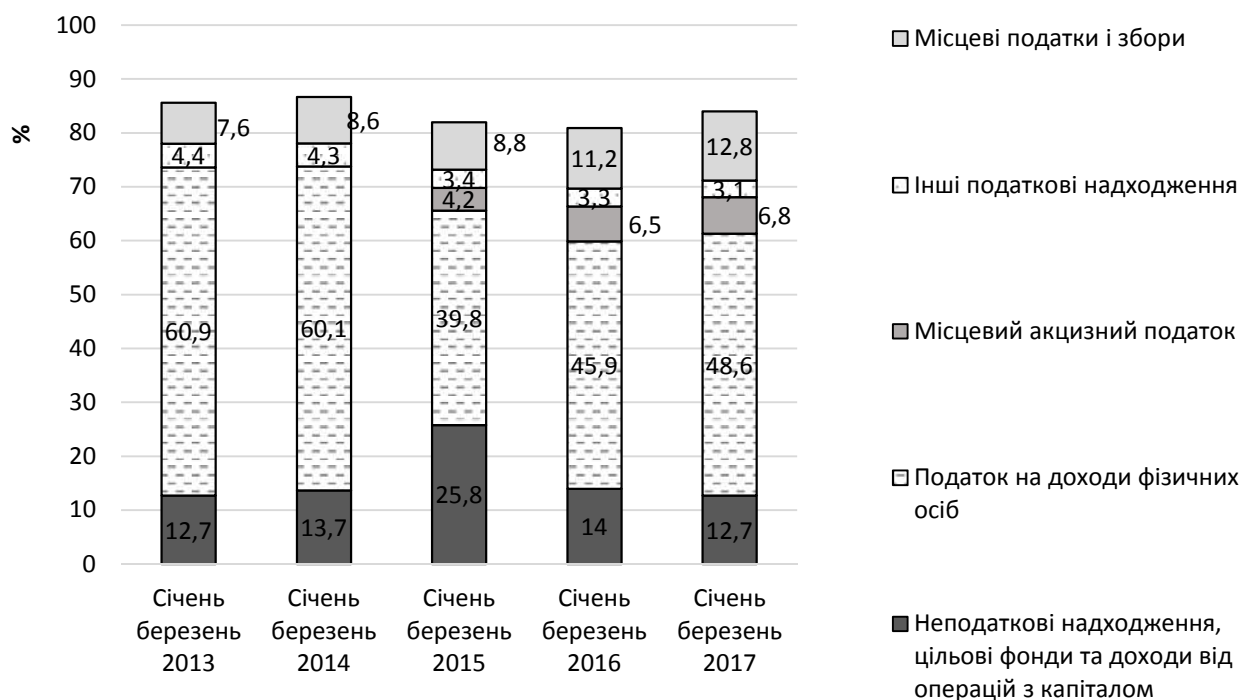

Рисунок 2 – Структура доходів місцевих бюджетів за січень-березень 2013-2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [4]

У I кварталі 2017 року до місцевих бюджетів надійшло 41,3 млрд грн податкових надходжень, що на 11,1 млрд грн, або на 36,6%, більше, ніж у відповідному періоді минулого року. Рівень виконання податкових надходжень становив 25,7% від річного плану. Такий показник виконання плану дає підстави прогнозувати його перевиконання за результатами року з огляду на те, що частка податкових надходжень першого півріччя у фактичних річних надходженнях за останні чотири роки становила в середньому становить 21,9%. При чому, такий високий показник виконання було забезпечено зростанням надходжень з усіх основних податкових джерел. Так, річні планові показники податку на доходи фізичних осіб виконано на 24,6%; податку на прибуток підприємств – на 27,7%; акцизного податку з

реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів – на 28,2%; орендної плати на землю з юридичних осіб – на 26,3%; єдиного податку – на 29,8%.

Обсяг неподаткових надходжень місцевих бюджетів склав 4,5 млрд грн, що на 2,2 млрд грн, або на 32,3%, менше, ніж відповідний показник 2016 року. Таке зменшення пов'язане зі зменшенням власних надходжень бюджетних установ як у абсолютних, так і у відносних показниках. Відповідно у структурі неподаткових надходжень відмічається зменшення частки власних надходжень бюджетних установ на 4,4 в. п., та адміністративних платежів на 1,2 в. п., водночас частки інших складових зросли: доходи від власності та підприємницької діяльності – 1,6 в. п., інших неподаткових надходжень – на 4,0 в. п. (рис. 3).

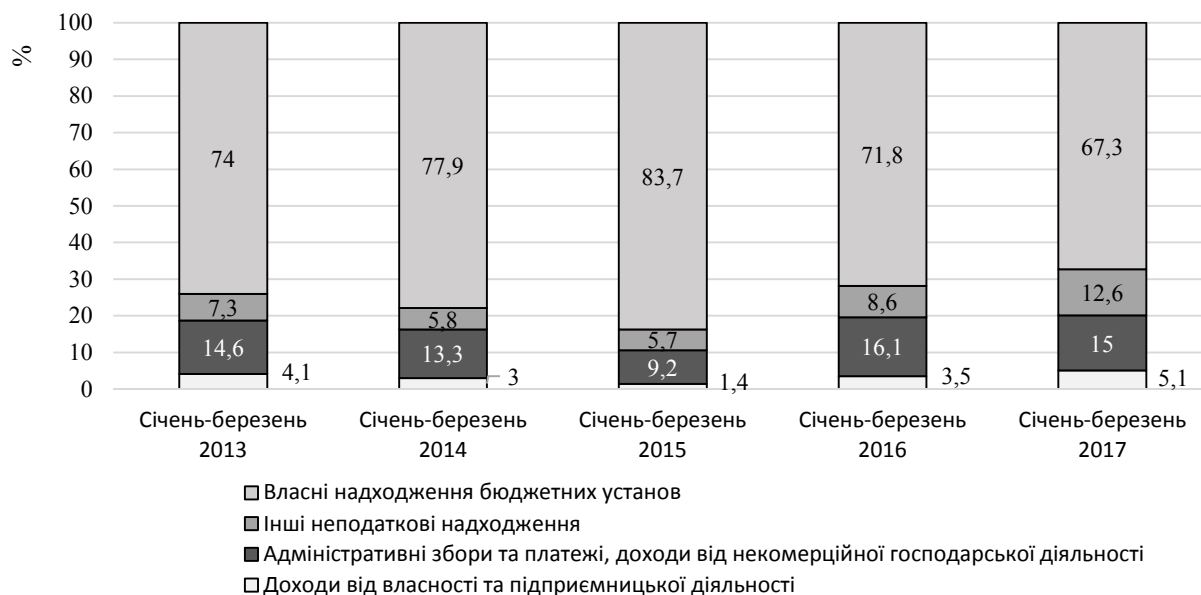

Рисунок 3 – Структура неподаткових надходжень місцевих бюджетів за січень-березень 2013-2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [4]

Попри зменшення майже на третину, найбільшою за обсягом статтею неподаткових надходжень до місцевих бюджетів продовжують бути власні надходження бюджетних установ. Їх обсяг становив 3,6 млрд грн, що на 0,4 млрд грн, менше аналогічного показника минулого року.

У I кварталі 2017 року обсяг доходів від операцій з капіталом збільшився на 1,8 в. п. порівняно з аналогічним періодом попереднього року і становив 0,5 млрд грн. Відповідно зросла і частка доходів від операцій з капіталом у доходах місцевих бюджетів, і становила 1,1 %. (рис. 4).

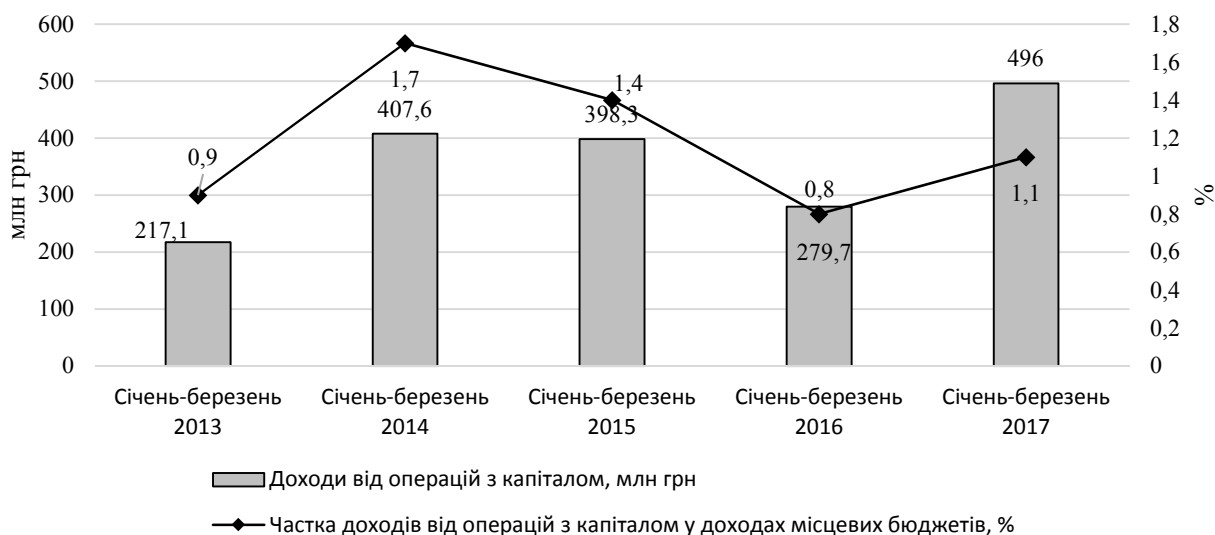

Рисунок 4 – Динаміка доходів від операцій з капіталом за січень-березень 2013-2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [4]

Доходи бюджету розвитку місцевих бюджетів склали 3,9 млрд грн, що на 0,5 млрд грн, або на 14,6%, більше від показника 2016 р. Поряд з цим, дещо зменшилась частка доходів бюджету розвитку у загальній структурі доходів місцевих бюджетів – на 1,4 в. п.

Основним джерелом наповнення бюджету розвитку стали кошти, одержані із загального фонду бюджету – 80,2 % загального обсягу надходжень бюджету розвитку. Також значними джерелами доходів були надходження від продажу землі (311,9 млн грн, або 8,0 %) та від відчуження майна, що знаходиться у комунальній власності (181,8 млн грн, або 4,7 %). Надходження від інших видів доходів склали 7,2 % усіх доходів бюджету розвитку місцевих бюджетів.

Висновки. Отже, система формування доходів місцевих бюджетів являє собою сукупність форм і засобів мобілізації доходів до місцевих бюджетів, а також відносин, які виникають у процесі організації системи фінансування місцевих бюджетів, між органами управління, суб'єктами підприємницької діяльності та громадянами, що є економічною сутністю системи. Суб'єктами системи формування доходів місцевих бюджетів виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадяни, асоціації органів місцевого самоврядування, бюджетні установи, громадські некомерційні організації та приватний сектор.

Структура доходів місцевих бюджетів України представлена: податковими надходженнями: податок на доходи фізичних осіб; податок на прибуток підприємств (тільки для обласних бюджетів), акцизний податок

на роздрібний продаж підакцизних товарів; єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва; податок на майно; неподатковими надходженнями (власні надходження місцевих бюджетних установ; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; доходи від власності та підприємницької діяльності; інші неподаткові надходження); доходами від операцій з капіталом; трансфертами місцевим бюджетам.

У 2016 році, порівняно з попередніми роками у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів найбільшу питому вагу займають податок на доходи фізичних осіб (47,0%), місцеві податки і збори (24,7%). Найменшу питому вагу займають місцевий акцизний податок (7,0%). Проаналізувавши структуру доходів місцевих бюджетів за період січня-червня 2012-2016 рр. можна побачити поступове збільшення питомої ваги місцевих податків та зборів (4,8% у 2012 р. та 24,7% у 2016 році відповідно). Щодо неподаткових надходжень, то їх структура залишилася майже без змін, зменшувались протягом досліджуваного періоду лише власні надходження бюджетних установ (у 2015 р. їх питома вага складала 79,2%, а у звітному вже 69,7%), всі інші складові структури наповнення мають позитивну тенденцію. Отже, на сучасному етапі розвитку бюджетних відносин в Україні надання місцевим бюджетам статусу автономних та самостійних підтверджується відповідними даними виконання місцевих бюджетів, що безперечно пов'язано із процесами децентралізації, які активно впливають на соціально-економічний розвиток країни в умовах стрімкого розвитку процесів євроінтеграції та глобалізації.

Література:

1. Атаева А. Г. Проблеми і напрями удосконалення муніципальних фінансів після реформи місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / А. Г. Атаева. – Режим доступу : www.econorus.org/consp/files/a274.doc.
2. Голинська О. В. Про місцеві бюджети – людською мовою : метод. посіб. / О. В. Голинська. – Миколаїв : ФРМ, 2014. – 11 с.
3. Європейська хартія місцевого самоврядування : міжнародний документ від 15.07.1997 р. // Відом. Верховної Ради України – 1997. – 29 вересня (№ 38). – С. 249.

4. Зубенко В. В. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2015-17 рік / В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін.; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи впровадження», USAID. – К., 2017. – 77 с.
5. Кириленко О. П. Дохідна база місцевих бюджетів в умовах реформування бюджетної та податкової системи / О. П. Кириленко – Тернопіль: Вектор, 2011. – С. 6-10.
6. Міністерство фінансів України: Виконання доходів місцевих бюджетів за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news>.
7. Міністерство фінансів України: місцеві бюджети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/local-budg>.
8. Павлюк А. П. Забезпечення системного підходу до реформування адміністративно-територіального устрою України [Електронний ресурс] / А. П. Павлюк. – Режим доступу: [http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/reforma ATU.pdf](http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/reforma%20ATU.pdf).
9. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ 385-2014-%D0%BF](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF).

References:

1. Ataeva, A. G. (2017), "Problems and directions of improvement of municipal finances after the reform of local self-government", available at: www.econorus.org/consp/files/a274.doc (Accessed 15 October 2017).
2. Golinska, O.V. (2014), *Pro mistsevi byudzhetny – lyuds'koyu movoyu: Methodychnyy posibnyk* [About local budgets – in human language: Methodical manual], Mykolayiv, Ukraine.
3. European Charter of Local Self-Government: International document of 15 July. (1997), "The Charter was ratified by Law", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (Accessed 15 October 2017).
4. Zubenko, V. V. Samchyn'ska, I. V. and Rudyk, A. Yu. (2017) *Biudzhetnyj monitorynh: Analiz vykonannia biudzhetu za 2015-17 rik* [Budget Monitoring: An Analysis of Budget Execution for 2015-17], USAID, Kyiv, Ukraine, available at: <http://www.ibser.org.ua/publications/monitoringcategories/kvartalnyy> (Accessed 15 October 2017).
5. Kirilenko, O. P. (2011), "The income base of local budgets in the context of reforming the budget and tax system", *Vector*, pp. 6–10.
6. Ministry of Finance of Ukraine (2017), "Implementation of local budget revenues for 2017", available at: <http://www.minfin.gov.ua/news> (Accessed 15 October 2017).
7. Ministry of Finance of Ukraine (2017), "Local budgets", available at: <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/local-budg> (Accessed 15 October 2017).
8. Pavlyuk, A. P. (2015), "Provision of a systematic approach to the reform of the administrative-territorial organization of Ukraine", available at: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/reformATU.pdf (Accessed 15 October 2017).
9. On approval of the State Strategy for Regional Development for the period up to 2020 (2014), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF> (Accessed 15 October 2017).